

Јелена М. Јовановић¹

ДОПУНСКА НАСТАВА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У ИНОСТРАНСТВУ: ПРОБЛЕМИ И ИСКУСТВА

Апстракт: У раду се разматрају проблеми и искуства на основу петогодишњег рада (шк. 2018/2019 – 2022/2023) у допунској настави на српском језику, у организацији Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, у градовима Виченца, Арзињано, Валдањо и Басано дел Грапа, у Републици Италији. Бавимо се проблемима организације наставе, њеном обухваћеношћу Стратегијом развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. (2021) и анализом Акционог плана за период 2023–2026. за спровођење Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. (2023), применљивошћу уџбеника и постојећег плана и програма, електронским базама наставних садржаја, улогом родитеља у допунској школи, проблемом статуса наставника у дијаспори, те педагошком документацијом. Циљ рада јесте скретање пажње на мноштво проблема и специфичности допунске наставе на српском језику у иностранству, као и давање подстицаја за њихово решавање. Будући да има мало научних радова на ову тему, на основу радног искуства износимо предлоге који могу допринети унапређивању организације и функционисања оваквих школа.

Кључне речи: допунска настава у иностранству, српски као завичајни, организација наставе, план и програм, уџбеници, наставник у дијаспори.

1. Допунска настава на српском језику у иностранству разликује се од државе до државе, неретко и од града до града. Негде постоји и више деценија, а негде функционише тек неколико година. Све више је оних које су у настајању. Држава Србија препознала је важност њиховог постојања и свесна је расељености великог броја својих држављана. Ако се томе додају и Срби из Републике Српске, као и људи нашег порекла рођени у дијаспори, међу којима

¹ Ауторка је докторант на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Имејл-адреса: jelena.jovanovic978@gmail.com.

има и оних који немају држављанство матичне земље и не улазе у статистичке пописе држављана Србије и Републике Српске, долазимо до претпоставке да у иностранству живи можда и већи број Срба него у самим матицама. Због тога допунска настава са својим основним циљем: *Развијање свести о сопственом националном и културном идентитету учењем српског језика и упознавањем са највереднијим делима српске културне баштине, као и подстицање одржавања трајних веза с оцаџином*, наведеним у *Програму основног образовања и васпитања у иностранству* (2023), има непроцењиву вредност за опстанак нашег народа, па и саме државе. Из тог разлога, изузетно је важно радити на њеном унапређивању, све време имајући у виду сложеност и организационе специфичности карактеристичне за сваку од средина где се допунска настава реализује. Проблему је неопходно прићи поступно, са више различитих страна.

У раду се у великој мери позивамо на поменути правилник као полазни документ којем се наставници у дијаспори стално враћају, како због прописане организације образовно-васпитног рада, обавеза наставника, руководиоца актива и координатора, начина вођења евиденције и издавања јавних исправа, тако и због оквирног плана и програма који су му придружени и на који се наставници ослањају приликом глобалног и месечног планирања. Нарочиту пажњу посвећујемо искуствима током петогодишњег рада у допунској настави на српском језику у Италији, на основу којих вршимо поређења, али и изводимо закључке о потешкоћама примене појединих прописа на самом терену, као и о потреби бројнијих обука за наставнике. Бавимо се заступљеношћу допунске наставе на српском језику у *Стратегији развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030* (2021) као и анализом мера из *Акционог плана за период 2023–2026*. (2023) које се на њу односе, ради унапређивања квалитета наставе. У циљу постављања квалитета часа као главног приоритета, позивамо се на научна истраживања Зоне Мркаљ, која, говорећи о наставном планирању, истиче важност тематског повезивања наставних садржаја, уз константно подстицање развоја ученичких језичких компетенција (Mrkalj 2018: 59). Како се приступ настави српског језика разликује од изучавања српског као матерњег и српског као страног, говорићемо о српском као завичајном језику, термину који је увела и објаснила Марина Јањић (Janjić 2015: 10). У раду такође расправљамо о применљивости прописаних уџбеника у пракси, као и о базама ресурса и наставних материјала. Настојимо да покажемо да је садржај расположивих докумената и литературе недовољан и у неким случајевима неприменљив у пракси, те скрећемо пажњу на потребу већег оснаживања

наставника који ће се преузимањем одговорности за овакав посао наћи пред мноштвом професионалних, али и животних проблема. Залагањем надлежних министарстава и институција потешкоће би се могле свести на минимум, чиме би се допринело побољшању рада допунске наставе у дијаспори.

2. Настава у српским допунским школама у иностранству, у организацији Министарства просвете, науке и технолошког развоја, реализује се једанпут седмично, у трајању од три школска часа. *Правилником о остваривању образовно-васпитног рада у иностранству* предвиђено је да групе ученика буду формиране по узрасту у три нивоа: млађи (од 1. до 3. разреда), средњи (од 4. до 6. разреда) и старији (7. и 8. разред). Међутим, у пракси то најчешће није изводљиво због малог броја ђака у граду где се одржава непосредна настава (не могу се бројчано формирати групе у складу са Правилником: са 15–20 ученика за узрасно хетерогена или 20–25 за хомогена одељења). Такође, термине за извођење наставе веома је тешко ускладити с обавезама ученика. С друге стране, у градовима где постоји већи број термина и ђака, због обавеза родитеља, ученици који су из исте породице, а различитог узраста, заједно долазе на час. Дакле, потребно је најефикасније организовати непосредну наставу у хетерогеном одељењу са ученицима од 1. до 8. разреда где је одељење често бројније од прописаног. Највећи број часова у Венету организује се суботом и недељом.

Проблеми с којима се сусреће наставник врло су комплексни и бројни. Поред потребне квалитетне припреме за час у хетерогеном одељењу, често је неопходно и прилагођавање наставног садржаја, што неретко подразумева и само креирање лекција, путовање до различитих градова у једној седмици (некада и дану), обезбеђивање учионице (простора), способност импровизације услед недостатка адекватних средстава за рад и слично. На наставнику је и одговорност за број уписаних ученика, јер редовност њиховог похађања наставе и наставак школовања зависе искључиво од мотивације, с обзиром на то да је допунска настава факултативна.

3. Да би допунска настава имала будућност, подразумевао би се континуиран рад на њеном усавршавању. Не можемо се задовољити растом броја уписаних ученика уколико сама настава није довољно квалитетна, јер ће се након почетног ученичког и родитељског ентузијазма поставити питање резултата, тј. функционалности стеченог знања. Због тога је потребно посвећено приступити решавању овог проблема.

Стратегијом развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. (2021) (у даљем тексту: Стратегија), обухваћена је и допунска настава на

српском језику. Као посебан циљ под тачком 1.7. наводе се „унапређен однос према српском језику и књижевности као основним елементима националног и културног идентитета и унапређивање школовања на српском језику у дијаспори”.

Према *Извештају о спроведеним консултацијама у току израде Предлога акционог плана за период од 2023. до 2026. године за спровођење стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године* (2022), на седам консултативних састанака (са седамнаест тема) допунска настава на српском језику у дијаспори није била предмет разговора.

У *Акционом плану за период 2023–2026.* (2023), у оквиру посебног циља под тачком 1.7, наводи се и унапређивање школовања на српском језику у дијаспори и региону. Конкретно, показатељ исхода биће повећање процента часова у оквиру образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству који су приликом стручно-педагошког надзора за рад у целини (настава и ваннаставне активности) процењени као успешни и вредновани оценама 3 и 4 (на скали од 1 до 4).

У периоду од школске 2018/2019. до школске 2022/2023. у Италији је извршен један надзор од стране Републичке просветне инспекције, док стручно-педагошког надзора од стране просветних саветника из Министарства није било. Увид у рад наставника присуством координатора на часу, чије је присуство Правилником прописано једном у полугодишту, било у учионици, било путем информационо-комуникационих технологија (Правилник, чл. 18), реализован је само једном, и то док се изводила настава на даљину због епидемије изазване вирусом ковид 19, када је надзор обављала координаторка задужена за ову земљу. На основу тога може се рећи да је процена квалитета наставе у Италији била занемарена и да је, ради постизања бољих резултата уз корисне предлоге координатора или саветника из Министарства, потребно спроводити чешћи надзор и процену квалитета реализације часова. Допунска настава на српском језику у организацији Министарства изводи се у 22 државе са 100 наставника, за шта су задужене свега три координаторке, а то је недовољно за постизање жељеног циља, нарочито ако се има у виду да је непосредна настава заступљенија од наставе на даљину.

У оквиру мере 1.7.2. *Унапређивање квалитета образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству*, а у вези с овим циљем, наведено је да ће показатељи резултата бити стопостотна обухваћеност стручним усавршавањем наставника који реализују рад на српском језику у иностранству с истом почетном вредношћу, те повећање броја организованих едукативних посета ученика

допунских школа Србији.² Такође, као извори финансирања ове мере наводе се приходи из буџета, донаторска средства и финансијска помоћ ЕУ. Предвиђене активности у складу с наведеном мером јесу: 1.7.2.1. *Јачање капацитета наставника који се упућују ради остваривања образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству*; 1.7.2.2. *Јачање капацитета наставника ангажованих у процесу реализације образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству*; 1.7.2.3. *Набавка стручне и друге литературе за наставнике за потребе организације образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству*; 1.7.2.4. *Успостављање система за праћење и вредновање квалитета образовно-васпитног рада на српском језику у иностранству* и 1.7.2.5. *Реализација активности у циљу јачања веза са матицом и оснаживања функционалне употребе српског језика (формирање „братских школа”, посета образовно-научним центрима и културно-историјским споменицима).*

Поред редовних обука намењених наставницима у дијаспори, које, по плану, треба да спроводи Завод за унапређивање образовања и васпитања (у даљем тексту: ЗУОВ), наше мишљење је да би једнако доступне требало да буду и обуке предвиђене за наставнике у Србији, јер су и оне, поготово дигитално образовање, веома важне за унапређивање рада у иностранству. Стога би морале бити обавезне и доступне онлајн. Број семинара, стручних скупова и обука у поменутом периоду (шк. 2018/2019. – шк. 2022/2023) био је веома оскудан и недовољан за остваривање потребног броја прописаних бодова за стручна усавршавања наставника. Поред универзитетских професора и других стручних лица, неизоставни учесници у планирању и реализацији обука требало би да буду и наставници допунских школа – тренутни или бивши. Разлог томе је што заправо нико ко није искусио овакав рад не зна о каквим се специфичностима ради, нити би се оне могле до краја дефинисати и свести на тачно одређен број. Извођење допунске наставе у свакој држави се разликује и, да би се формирала што реалнија слика проблема, требало би укључити што већи број наставника са стручним искуством. Излагања наставника из дијаспоре на летњим стручним скуповима за наставнике у дијаспори, где су говорили о својим искуствима у раду и о примерима успешних часова, показала су се као конкретна и ефикасна помоћ у реализацији допунске наставе.

У оквиру мере 1.4.2. *Подстицање интеркултуралности у образовању* предвиђена је обука наставника за реализацију програма Српски као страни језик. Није наглашено да ли је обука предвиђена и за наставнике у иностран-

²У оквиру ове мере наведено је и повећање броја подржаних лектора српског језика у иностранству, али то није тема нашег рада.

ству, а наше мишљење је да би за њих требало да буде обавезна ради квалитетније наставе, јер је у пракси овакав приступ учењу српског језика за ученике допунских школа често неопходан.

4. Министарство просвете, науке и технолошког развоја и ЗУОВ прописали су *Правилник о остваривању образовно-васпитног рада у иностранству*, чији је део и Оквирни план наставе и учења са препорученим садржајима и очекиваним исходима. Глобално и месечно планирање је обавеза наставника, али постоји потреба генералног усклађивања. Дешава се да се не обраде неке теме и препоручени садржаји (који су конципирани по узрастима, а не по разредима), јер је избор препуштен наставнику. Нарочит проблем настаје када дође до смене наставника и када се поставља питање шта је све обрађено у претходне четири године. Тако нешто није могуће адекватно сагледати на основу иницијалних тестова, а илузорно је очекивати да се наставник који је тек ступио на дужност бави детаљном анализом месечних планова или дневника рада за претходни период. Због тога је потребан конкретнији програм, са детаљнијим практичним упутствима и смерницама које би водиле уједначавању планова у свим државама, при чему би тим смерницама било обухваћено целокупно осмогодишње школовање. Уједначавање се подразумева на глобалном (нпр. тематском) нивоу, а не искључују се разлике у месечним плановима везаним за специфичности средина и група, о чему води рачуна сваки наставник појединачно.

Програм би требало конципирати у складу с корелацијско-интеграцијским приступом, који је најприменљивији у оваквој врсти школе, и на тај начин ускладити садржаје из сва три предмета. Полазећи од тога да је развој језичких компетенција кључан и за разумевање, учење и повезивање осталог градива, „наставник ће у обзир узимати и међупредметне компетенције и усаглашавати планирање наставних садржаја из српског језика и књижевности са садржајем других предмета, кад год је то сврсисходно” (Mrkalj 2018: 59).

Овде се пре свега поставља питање методичког приступа српском језику. Раније поменути термин завичајни језик Марина Јањић користи за децу српског порекла у дијаспори чији су мотиви учења српског субјективни, емоционални и пристрасни и осликавају природу односа према Србији, српском језику и култури. У контексту завичајне педагогије и сама методика носила би назив методика наставе српског као завичајног (Janjić 2015: 10) и представљала би једну од грана методике српског језика (Janjić 2020).

Рад наставника, планирање часа и приступ настави српског као завичајног не могу бити исти у држави где одељење чини прва генерација ученика рођених

у расејању (као што је у највећој мери у Венету, у Италији) и тамо где је реч о трећој или четвртој генерацији. У првом случају већи су ниво знања језика и повезаност са матицом, док се у земљама где су ученици трећа или четврта генерација рођена у иностранству приступ учењу завичајног језика приближава учењу српског као страног.

На методе учења утиче и правилност ученичког говора српског језика, сачим је у вези и образовање родитеља, али и свест о важности употребе завичајног језика у међусобној комуникацији. У Венету, у највећем проценту, реч је о родитељима с основним и средњим нивоом образовања, а пореклом су највише из источне, те централне и јужне Србије, где се у разговорном стилу не користе сви падежни облици у складу са нормом српског језика (нпр. у породицама из источне Србије локативна форма се замењује акузативном и овај проблем у настави се најтеже отклања). Такође, школу похађају и ученици пореклом из Републике Српске, па је важно обратити пажњу на ијекавски изговор и говорне карактеристике овог подручја. У државама с дијаспором из осталих крајева Србије акценат у настави треба ставити на неке друге пропусте у знању. При планирању часа и избора и припреме наставних садржаја наставници морају имати у виду и културолошке посебности породица из којих деца потичу, с уважавањем културолошких особености земље домаћина.

Сама настава у највећој би мери могла бити планирана као тематска, везана за бројне међународне, а највише државне и најважније верске празнике, јер управо они умногоме говоре о идентитету једног народа. То би олакшало њено планирање и конкретизацију, а интеграцијски би се у наставу уврстили и садржаји везани за описмењавање, граматику, правопис и друго.

5. За рад у допунској настави препоручени су уџбеници које је одобрило Министарство просвете Републике Србије. Осим њих, у обзир долазе и они који се користе у основним школама у Србији. Првопоменути, у издању Завода за уџбенике и наставна средства, постоје у електронској форми и до пре две-три године приступали смо им преко линкова. Међутим, то више није могуће, тако да се наставници сналазе преузимајући их једни од других.

Садржаји би требало да буду прилагођени ученицима допунске наставе на српском језику, али су мање-више конципирани као уџбеници намењени редовном школовању.³ Највише таквих примера јесте у лекцијама за старији узраст. За ученике у дијаспори, ма колико добро познавали српски језик, постоји мноштво непознатих стандарднојезичких термина уобичајених ђацима који се школују у Србији. Самим тим, при обради уметничког дела ауторске

³Више о овоме в. у Мижјловић 2018.

књижевности потребно је много више времена. Најпре се посвећујемо буквалном разумевању, а тек онда, мада отежано, приступамо тумачењу текста. Нарочит проблем настаје при обради народне књижевности, где и сам појам уноси забуну код ђака и прилично им је апстрактан, али је савладив уз помоћ наставника. Највећи изазов представља обрада епских песама. Оне су у читанкама најчешће дате у истом обиму као у читанкама за редовне школе (чак углавном намењене истом разреду), што ученицима представља посебан напор, чак и за само истраживачко читање. Архаичне речи додатно компликују разумевање и читање, а и у самим објашњењима њиховог значења неретко су термини непознати ђацима. Већ у првој фази обраде оваквог дела потребна су бар два школска часа, не укључујући корелацијску везу с историјом, која би се морала остварити и пре самог тумачења песме. Дакле, уколико би се тежило ишчитавању целог текста датог у читанци и тумачењу непознатих речи, тешко да бисмо посао довели до краја и задржали мотивацију и концентрисаност ученика јер би се преморили од једноличног и за њих врло тешког посла. (У оваквој врсти наставе не може се рачунати на истраживачки рад код куће.) Сама питања за разумевање текста садрже мноштво ученицима непознатих термина, премда се мора приметити да су захтеви поједностављени у односу на питања из читанки за редовну наставу и у том смислу могу помоћи лакшој обради дела. Ипак, генерални закључак је да је овакав садржај у читанци недовољно прилагођен ђацима допунске наставе на српском језику и да наставнику може бити само полазна основа за креирање лекције, тј. да нема суштинске разлике у односу на исти садржај намењен раду у редовној настави. У вези с овим Зона Мркаљ истиче да је „наставник често приморан да текстове намењене наставној обради адаптира и прилагођава, притом активирајући значајну методичку радњу – тумачење непознатих и мање познатих речи” (Mrkalj 2018: 58). Слично је и са садржајима у уџбеницима из предмета Моја отаџбина Србија, а најочљивије у граматичким садржајима за старији узраст, које би, по нашем мишљењу, требало редукovati тако да се уче кроз примере, уз кратке напомене са сажетим и поједностављеним граматичким правилима.

Најкорисније би било да се направе електронски уџбеници интегрисаних садржаја с одговарајућим линковима (у допунској настави предаване лекције врло често допуњујемо видео-садржајима), који би били доступни и ученицима и наставницима. Овде се отвара проблем опремљености учионица, о чему ћемо касније говорити. Стратегијом образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године предвиђена је израда обједињеног уџбеника за сва три предмета: Српски језик, Моја отаџбина Србија и Основи културе српског

народа. У поменутом документу није разјашњено да ли се ради о интегрисаним лекцијама или о једној књизи која би имала припојене (засебне) садржаје за сва три предмета.

6. Да бисмо пружили подршку једни другима и побољшали квалитет наставе, на једном од стручних скупова за наставнике допунске наставе у дијаспори договорено је да се формира база наставног материјала чији су аутори сами наставници. Тако је, уз сагласност Министарства, школске 2015/2016. покренута интернет-страница *Моја Србија – то сам ја* као и електронска база наставних материјала *Час по час*, чији је аутор и уредник била Блаженка Тривунчић, координатор наставе за Француску, Италију, Словенију и Малту од школске 2019/2020. до школске 2022/2023. године.

Међутим, од школске 2023/2024. године база се не допуњава, али се и даље могу користити већ постављени садржаји. Сајт је од велике помоћи наставницима у дијаспори, а може послужити као пилот-пројекат на основу којег би се формирала база са методички квалитетним припремама за час, урађеним према предвиђеном наставном плану и програму за допунску наставу у дијаспори, а све би контролисали и кориговали запосленици стручних институција у матици.

ЗУОВ је формирао електронску базу *Образовни ресурси за неговање културе српског народа и развијање националног идентитета*, где се могу пронаћи материјали корисни и за наставу у дијаспори. Уз сарадњу с Министарством просвете Републике Србије, ова институција покренула је пројекат *Моја Србија, портал за допунску наставу на српском језику у иностранству*, на којем су у фази израде материјали и ресурси који ће пружити подршку настави српског језика и очувању културног идентитета Срба у дијаспори.

Такође, објављен је и *Приручник за наставнике који остварују образовно-васпитни рад у иностранству* (2023), настао као резултат обуке од јавног интереса „Програм обуке наставника који се упућују на рад у иностранству”. Поред важних питања за остваривање образовно-васпитног рада, у њему се налазе и примери из наставне праксе, као и савети за превазилажење препрека у новој радној средини.

7. У земљама попут Немачке и Швајцарске, где настава на српском језику (раније српскохрватском) постоји дуже од пола века, часови се одржавају у учионицама редовних школа земље домаћина. Такав је случај и са Словенијом, где допунска настава постоји тек пету годину. У северној Италији, у регијама Венето и Алто Адиђе (један град), настава се одвија петнаест година, а проблем простора решавају родитељи и удружења. Часови се одржавају у учионицама римокатоличких парохија или просторијама српских клубова. Изузетак је

Виченца, где су суботом часови у учионицама општинске зграде, уз коју се налази и италијанска библиотека. Изнајмљивање просторија плаћају удружења или родитељи. Негде постоји договор да се закупнина надокнади радом у вези са одржавањем зграде.⁴

Оваква решења носе више проблема: неадекватност услова и недостатак наставних средстава аутоматски утичу на квалитет наставе, доступност простора само у време одржавања часова отежава извођење ваннаставних активности, надокнаде часова и сл. У земљама где је допунска настава на српском језику препозната у просветном систему школа има већи кредибилитет и независност и самим тим је мотивација за њено похађање већа.

Адекватним међурдржавним споразумима и на примерима земаља где је допунска настава на српском језику прихваћена у просветним системима требало би решавати и ситуацију у Италији.

Проблеми постоје и при организовању приредаба. За прославу Светог Саве и краја школске године потребно је пронаћи одговарајућу салу. Уколико се на приредби окупљају ученици са свих наставних места у Венету, потребно је месецима раније пронаћи позориште или сличан простор, довољно велики за овакву врсту догађаја. Уз то, сала се закупљује само тог дана и не постоји могућност одржавања пробе на сцени, осим непосредно пред извођење. Треба имати у виду да је то једина проба са свим учесницима јер, због удаљености наставних места и недостатка простора, није могуће раније окупити све ученике. Такође, за реализацију манифестације „Крос РТС-а“, која се у овом делу Италије одржава од 2017. године, неопходни су безбедни терени, за које представници Савета родитеља, чија је дужност организација поменутог кроса, морају тражити посебне дозволе од надлежних у општинама.

8. Као што се из наведеног може закључити, функционисање српске допунске школе у Италији умногоме зависи од симбиозе и квалитетне сарадње наставника са ученицима и њиховим родитељима. За српске исељенике наша школа је више од места где њихова деца уче српски језик. Кроз организације и учешћа у ваннаставним активностима и они се међусобно упознају и друже и на тај начин учвршћују сопствену повезаност с матицом. Изузетно важан фактор јесте њихова воља да, поред редовних обавеза, допринесе и јачању допунске школе. Наставник, много више него у редовној школи, има улогу мотиватора. Потребно је створити атмосферу у којој ће се и посредни и непосредни учесници допунске наставе (ученици, наставник, родитељи) осећати

⁴О настанку и развоју српске допунске школе „Свети Сава“ у Италији, где се опширније говори о начинима обезбеђивања простора за наставу, писали смо у Јовановић 2020: 151.

пријатно и са задовољством доприносити бољитку српске школе. Поред наших цркава, школа је друго сабирно место исељеничких породица које чезну за фамилијарним окупљањима (нарочито за велике православне празнике) каква су имали у отаџбини. Креативне радионице у оквиру ваннаставних активности за празнике попут Детињаца, Божића, Васкрса и сл. прилика су за заједнички рад и дружење. Српска школа тада постаје компензација за тренутке који највише недостају људима нашег порекла који су морали да напусте родну груду. У том смислу, однос наставника са родитељима је мање формалан него у редовној школи, што и даље не искључује постојање професионалног односа. Наставник у допунској настави има и улогу ујединитеља који, стварајући породичну атмосферу, подиже српску школу на ступањ изнад, па родитељи у њој (поред образовања своје деце) виде и себе, као део једног великог српског колектива, у којем свако од њих има свој допринос.

9. Потписивањем Решења и Уговора о раду у иностранству, редован наставник, изабран на конкурс Министарства просвете, предаје документацију Министарству спољних послова, као посреднику с амбасадом земље у коју се наставник упућује. Просветни радници који обављају посао у Италији добијају визе за мисију. По наставниковом доласку, након пријаве боравка, италијанској полицији предаје се документација за добијање привремене дозволе боравка (пермеса) ради обављања мисије која траје до престанка наставниковог ангажовања. Због компликоване италијанске администрације, на њу се сада чека и по годину дана (и дешава се да уговор за дату школску годину истекне). За то време добија се потврда за легалан боравак, која са собом носи ограничења у погледу путовања изван земље. Уговори са Министарством просвете склапају се на годину дана, а по Правилнику могу се обнављати до четири године, изузетно, у случају ванредних околности и дуже (Члан 9), што са собом носи многа ограничења. Генерални конзулат у Трсту својим залагањем помаже наставнику да премости препреке: преко потврда којим гарантује наставников рад (јер школе нису регистроване) до помоћи за добијање здравственог осигурања (уговор који постоји са Италијом није обнављан још од доба старе Југославије). Уколико наставник (до сада увек наставнице) долази без породице, ситуација је знатно једноставнија. Међутим, ако није такав случај, проблем ће настати већ у Амбасади Италије у Београду, која нема право решење за врсте виза члановима породице. Тражење стана препуштено је наставнику, при чему станодавци углавном траже обрачуне плата у претходна три месеца, а примања која је наставник имао у Србији нису довољан гарант за редовно плаћање. Такође, неопходно је да наставник у Италији има активан банковни рачун.

Све ове околности у почетку отежавају квалитетно успостављање наставе и посвећивање раду који је умногоме другачији од посла који је наставник обављао у редовној школи.

Већина ових проблема могла би бити решена ангажовањем надлежних министарстава у Републици Србији. Уговори који би трајали дуже од годину дана олакшали би наставников боравак у Италији и другим земљама. Тиме би се избегло трошење времена и новца, као и беспотребна брига, која одузима енергију која би могла бити усмерена ка настави.

10. У допунској настави на српском језику новом наставнику једина адекватна помоћ јесте искуство колега који су вољни да пренесу оно што су научили.

Допунска настава на српском језику почетницима у овом послу јесте велика непознаница и зато су веома важни стручни скупови на којима наставници преносе своја драгоцену искуства путем наставних јединица или представљањем организације образовно-васпитног рада у иностранству.

Важан допринос школовању кадрова који ће бити обучени за практичан рад у предавању српског као завичајног језика јесте акредитација предмета *Методика наставе српског као завичајног језика* на Департману за србистику Филозофског факултета у Нишу (Novaković 2023). Изучавањем овог предмета и на другим катедрама за српски језик осталих универзитета у Републици Србији и Републици Српској имали бисмо наставнике спремније за рад у допунским школама у дијаспори и, самим тим, адаптација на нове радне околности била би лакша.

11. И вођење педагошке документације у допунској настави на српском језику разликује се у односу на редовну школу. И даље се користе папирни дневници рада и ђачке књижице, а с обзиром на то да један наставник води комплетну евиденцију за све ученике којима предаје, посла је веома много. Велики број података за уписивање се понавља, а записнике са наставничких већа и других састанака написаних у електронској форми (ради њиховог усвајања од стране свих присутних) наставници преписују у дневнике. Овај проблем требало би решавати увођењем електронских дневника и за наставу у дијаспори. Редовни наставници, а још више хонорарни, од којих многи немају искуства у раду у редовној школи, сусрећу се са проблемом попуњавања дневника рада и матичних књига. Такође, при писању уверења о завршеном школовању често питање је било како га попунити код ученика који наставу нису похађали од првог разреда. Постоји низ дилема у вези са попуњавањем педагошке документације, на која ни сами координатори немају усаглашене

одговоре. Решење за овај проблем видимо у обуци наставника пре ступања на дужност и јасним упутствима која би могла бити написана у Приручнику за наставнике у дијаспори.

Захтеви у пољима за попуњавање на пријавама за упис ученика требало би да буду прилагођени траженим подацима у документацији. Пријава за упис је једини документ из којег сазнајемо податке о ученицима, па је неопходно да садржи сва поља за попуњавање која су потребна за унос у дневник рада, матичну књигу и, на крају, уверење о завршеном посебном програму основног образовања и васпитања у иностранству. Како је у питању велики број ученика о којима наставник води евиденцију, немогуће је сваког понаособ питати за јединствени матични број, степен стручне спреме родитеља и слично.

12. Тема допунских школа на српском језику у иностранству све је актуелнија, с обзиром на чињеницу да је број српских исељеника веома велики. Самим тим, квалитетна организација наставе од нарочитог је националног значаја. Због својих специфичности и комплексности оваква врста наставе умногоме представља непознаницу и тешко ју је у целисти ставити у јасне методичке оквире. Зато смо јој приступили с више аспеката, ради што ефикаснијег отклањања тешкоћа у њеној организацији и реализацији. Поред наведених, постоји још много проблема у допунској настави у иностранству, чему је узрок сама њена специфичност. Међутим, континуираним залагањем стручних тимова и институција задужених за њено унапређивање и праћење резултата примене у пракси могуће је успоставити чвршћи систем, подићи квалитет извођења наставе и допринети њеном опстанку.

Извори

1. Акциони план за период од 2023. до 2026. године за спровођење Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, *Службени гласник РС*, бр. 96, од 2. новембра 2023, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2023/96/1> (3.5.2025).
2. Извештај о спроведеним консултацијама у току израде Предлога акционог плана за период од 2023. до 2026. године за спровођење стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/101/1> (2.5.2025).
3. Моја Србија, портал за допунску наставу на српском језику у иностранству, Завод за унапређивање образовања и васпитања, <https://dijaspora.zuov.gov.rs/> (5.5.2025).
4. Моја Србија – то сам ја и Час по час (2015), <http://casopas.weebly.com> (5.5.2025).

5. Образовни ресурси за неговање културе српског народа и развијање националног идентитета, Завод за унапређивање образовања и васпитања, <https://zuov.gov.rs/nacionalni-resursi/> (5.5.2025).
6. Правилник о остваривању образовно-васпитног рада у иностранству, *Службени гласник РС*, бр. 109, 6. децембра 2023, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2023/109/1/reg> (4.5.2025).
7. Приручник за наставнике који остварују образовно-васпитни рад у иностранству (2023), Завод за унапређивање образовања и васпитања, <https://dijaspora.zuov.gov.rs/nastavnici/> (5.5.2025).
8. Сајт Министарства просвете Републике Србије – Допунске школе у иностранству, <https://prosveta.gov.rs/prosveta/predskolsko-i-osnovno-obrazovanje-2/dopunske-skole-u-inostranstvu/> (4.5.2025).
9. Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030, *Службени гласник РС*, бр. 63, од 23. јуна 2021, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/63/1/reg> (3.5.2025).

Литература

1. Јањић, М. (2015) *Српски језик за ученике у дијаспори (Методика наставе српског као завичајног)*. Ниш, Штампарија Лав.
2. Јањић, М. (2020) *Методика наставе српског као завичајног језика*. Ниш, Удружење Академска српска асоцијација.
3. Јовановић, Ј. (2020) Српска допунска школа Свети Сава на северу Италије, *Братство*, Београд, Друштво „Свети Сава”, XXIV, стр. 151–162.
4. Мијајловић, А. (2018) Екстралингвистички фактори у настави српског језика у иностранству, *Годишњак за српски језик*, Филозофски факултет у Нишу, XXIX(16), стр. 43–59.
5. Мркаљ, З. (2018) Настава српског језика у дијаспори, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, Филолошки факултет, 48(4), стр. 51–62.
6. Новаковић, А. и Јањић, М. (2023) Методика наставе српског као страног и Методика наставе српског као завичајног језика на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, *Методички видици*, Нови Сад, Филозофски факултет, 14(2), стр. 57–74.

Jelena M. Jovanović
University of Belgrade
Faculty of Philology

SUPPLEMENTARY TEACHING IN THE SERBIAN LANGUAGE ABROAD: PROBLEMS AND EXPERIENCES

Summary

Due to the large number of Serbian emigrants abroad, the topic of supplementary teaching in the Serbian language in the diaspora is becoming a strategic issue of national education. Because of its particularity and complexity, a number of questions arise regarding planning, organisation, implementation, and teaching content, while, on the other hand, a small number of scholars are dealing with this topic. This paper discusses problems and experiences based on five years of work (from the school year 2018/2019 to the school year 2022/2023) in supplementary teaching in the Serbian language in the cities of Vicenza, Arzignano, Valdagno and Bassano del Grappa in the Republic of Italy. In addition to the organisation of teaching, its coverage by the Education Strategy until 2030, as well as the Action Plan for the period from 2023 to 2026, the applicability of textbooks and the existing curriculum, electronic databases of teaching content are analysed. Attention is drawn to the important role of parents in supplementary school, the problem of the status of teachers in the diaspora and pedagogical documentation. The aim of the paper is to shed light on the complexity and specificity of supplementary teaching abroad in order to solve existing problems and to make suggestions for its improvement.

► **Keywords:** supplementary education abroad, Serbian as a Homeland Language, organisation of teaching, curriculum, textbooks, teacher status.

Sources

1. Action Plan for the Period 2023–2026 for the Implementation of the Strategy for the Development of Education in the Republic of Serbia until 2030 (2023) *Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 96, November 2. Available at: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2023/96/1> (Accessed: 3 May 2025).
2. Educational Resources for Fostering the Culture of the Serbian People and Developing National Identity. Institute for the Improvement of Education. Available at: <https://zuov.gov.rs/nacionalni-resursi/> (Accessed: 5 May 2025).

3. Manual for Teachers Implementing Educational Work Abroad (2023) Institute for the Improvement of Education. Available at: <https://dijaspora.zuov.gov.rs/nastavnici/> (Accessed: 5 May 2025).
4. My Serbia – Portal for Supplementary Education in Serbian Language Abroad. Institute for the Improvement of Education. Available at: <https://dijaspora.zuov.gov.rs/> (Accessed: 5 May 2025).
5. My Serbia – That’s Me and Lesson by Lesson (2015) Available at: <http://caspocas.weebly.com> (Accessed: 5 May 2025).
6. Report on the Consultations Conducted During the Drafting of the Action Plan for the Period 2023–2026 for the Implementation of the Strategy for the Development of Education in the Republic of Serbia until 2030. Available at: <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/101/1> (Accessed: 2 May 2025).
7. Rulebook on the Implementation of Educational Work Abroad (2023) *Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 109, December 6. Available at: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2023/109/1/reg> (Accessed: 4 May 2025).
8. Strategy for the Development of Education in the Republic of Serbia until 2030 (2021) *Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 63, June 23. Available at: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/63/1/reg> (Accessed: 3 May 2025).
9. Website of the Ministry of Education of the Republic of Serbia – Supplementary Schools Abroad. Available at: <https://prosveta.gov.rs/prosveta/predskolsko-i-osnovno-obrazovanje-2/dopunske-skole-u-inostranstvu/> (Accessed: 4 May 2025).

References

1. Janjić, M. (2015) *Serbian Language for Students in the Diaspora (Methodology of Teaching Serbian as a Heritage Language)*, Niš, Lav Printing House.
2. Janjić, M. (2020) *Methodology of Teaching Serbian as a Heritage Language*, Niš, Academic Serbian Association.
3. Jovanović, J. (2020) Serbian Supplementary School Sveti Sava in Northern Italy, *Bratstvo*, Belgrade, Society “Sveti Sava”, XXIV, pp. 151–162.
4. Mijajlović, A. (2018) Extralinguistic Factors in Teaching Serbian Language Abroad, *Yearbook for Serbian Language*, Faculty of Philosophy in Niš, XXIX, 16, pp. 43–59.
5. Mrkalj, Z. (2018) Teaching Serbian Language in the Diaspora, *Scientific Conference of Slavists during Vuk’s Days*, Belgrade, Faculty of Philology, vol. 48/4, pp. 51–62.
6. Novaković, A. & Janjić, M. (2023) Methodology of Teaching Serbian as a Foreign Language and Methodology of Teaching Serbian as a Heritage Language at the Faculty of Philosophy, University of Niš, *Methodological Horizons*, Novi Sad, Faculty of Philosophy, 14/2, pp. 57–74.